

КОВАЛЕНКО

УДК 005.57

Юлія Олександрівна
kovalenkoyuliya@ukr.netІНФОРМАЦІЙНИЙ КАПІТАЛ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО
ІНФОРМАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУINFORMATION CAPITAL AS A CONDITION OF DEVELOPMENT OF THE
REGIONAL INFORMATION MANAGEMENTк.е.н., доцент, Красно-
армійський індустріаль-
ний інститут ДонНТУ

У статті розглянуто основні методологічні підходи щодо дослідження інформаційного капіталу як об'єкта управління та його основні властивості. Запропоновано інформаційно - обмінну форму інформаційного капіталу та механізм управління інформаційним капіталом в регіоні.

В статье рассмотрены основные методологические подходы к исследованию информационного капитала как объекта управления и его основные свойства. Предложены информационно - обменная форма и информационного капитала и механизм управления информационным капиталом в регионе.

The article describes the main methodological approaches to the study of information capital as an object of administration and its main properties. The proposed information - exchange form of informational capital and mechanism management of information capital in the region.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформація, капітал, інформаційний капітал, вартість, додаткова вартість, регіональне управління

Ключевые слова: информационное общество, информация, капитал, информационный капитал, стоимость, прибавочная стоимость, региональное управление

Keywords: information society, information, capital, information capital, cost, private cost, regional management

ВСТУП

Сучасне суспільство поступово перетворюється в інформаційне суспільство (так звану постіндустріальну еру), основними характеристиками якого є не тільки прогрес у сфері інформаційних технологій, розширення масштабів інформаційного ринку, масова інтелектуалізація процесів виробництва, але і підвищена увага до творчої й інтелектуальної праці, зростання числа організацій, що працюють у принципово нових сферах господарської діяльності.

Сучасні тенденції регіонального розвитку, посилення ролі і значення інформаційних ресурсів для виробництва конкурентоздатної продукції й активізації сфери послуг привели до появи досить значимої теоретико-методологічної проблеми. Суть даної проблеми полягає в тому, що в результаті науково-технічної революції і науково-технічного прогресу принципово змінилися способи створення продукту, а знання перетворилися в один з основних факторів економічного росту національних і регіональних економік і соціального прогресу. Сучасний соціально-економічний стан регіонів при всіх розходженнях і особливостях їхнього розвитку дозволяє виявити і систематизувати цілий ряд проблем і задач, які потребують негайного розв'язання.

В умовах глобальної економіки суб'єкти підприємництва все більшою мірою конкурують між

собою за нові наукові знання, за право контролю та регулювання інформаційних і фінансових потоків, за власність на інформаційний капітал, які багато в чому визначають їх конкурентоспроможність як на регіональному так і на світовому ринку.

Новітнє використання в соціально-економічній думці категорії «капітал» достатньо далеко вийшло за межі свого первинного розуміння. Зараз все більше говорять про «торговельний капітал», позичковий капітал», «інформаційний капітал».

Актуальність дослідження обумовлена недостатньою теоретико-методологічною розробленістю категорії «інформаційний капітал» і великою участю результату реалізації суб'єктами в регіональному управлінні.

При цьому глибина даної проблеми зв'язана з відсутністю:

- системи інформаційної складової в національній та регіональній економіці;
- не відокремлено в самостійну категорію інформаційний капітал;
- не чітко визначено форму обміну інформаційного капіталу.

Основна **МЕТА РОБОТИ** полягає у визначенні поняття «інформаційний капітал», його основних особливостей, можливості використання інформаційного капіталу в системі регіонального управління.

Вирішення поставленої мети досягалось за допомогою наступних **МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ:**

наукової абстракції, взаємозв'язок історичного і логічного, аналізу та синтезу.

Інтерес до проблематики інформаційного капіталу пов'язаний, насамперед, із широкими можливостями теоретичного і методологічного результативного визначення основних характеристик і базових інститутів функціонування сучасного суспільства в таких категоріях як «інформація», «товар»; «інформаційні комунікації і мережі», «інформаційна культура», «інформаційне суспільство», «інформаційна економіка», «інформаційний ринок» та інші. Дослідження інформаційного капіталу багато в чому носять комплексний, міждисциплінарний характер. Вони здійснюються в рамках економічної теорії, інформатики, соціології, менеджменту, політології і культурології, дозволяючи розробляти ряд нових напрямків в економічному, інформаційному, соціологічному, політологічному і культурологічному аналізі явищ і процесів розвитку різних сфер суспільної життєдіяльності. При цьому має місце і нетрадиційне використання цього терміна представниками різних наук, кожний з яких вкладає в поняття інформаційного капіталу щось своє, найчастіше відбиваючи галузеву специфіку якоїсь з характеристик даної, багато в чому складній і неоднозначній категорії. Усе це робить надзвичайно актуальною систематизацію понять інформаційного капіталу.

Вперше теорію про інформаційний капітал висунув американський соціолог Ельвін Тоффлер у своїй книзі «Третя хвиля» [1]. Він довів, що в умовах постіндустріального суспільства знання і інформація стають основою економіки, утверджуються і перетворюються в головний капітал – інформаційний капітал. На відміну від капіталу індустріального суспільства, де вартість фірми складається із вартості будівель, устаткування, товарів, капітал постіндустріального суспільства переважно нематеріальний.

Розглядаючи суспільний розвиток як “зміну стадій”, прихильники цієї теорії пов'язують його становлення з формуванням потужного “четвертого”, інформативного сектора економіки, що слідує за сільським господарством, промисловістю і економікою послуг. Капітал і праця індустріального типу уступають місце інформаційному капіталу і праці, основаних на знаннях в інформаційному суспільстві.

В інформаційному суспільстві в процесі трансформації трудових відносин та вирішення суперечності між працею і капіталом відбувається заміщення фактора виробництва «праця» фактором виробництва «знання», що означає перехід від застосування фізичної, технічної праці до праці творчому, інтелектуальному. Заміщення праці знаннями характеризує глибину революційних змін у суспільстві, коли знання визначають ефективність застосування інших факторів виробництва і починають виступати у вигляді джерела вартості. Відбувається формування нової системи економічних відносин, фундаментом якої є знання, що вимагає осмислення їх ролі в суспільному розвитку, оцінці та визначенні напрямів розвитку [2].

РЕЗУЛЬТАТИ

Інформація як носій знань є об'єктом купівлі і продажу і мало чим відрізняються від звичайного товару і послуги. Інформація, на відміну, від звичайного товару, під час продажу не відчужується від свого власника. Останній позбавляється лише повної монополії від її використання. Проте він може продати її повторно. Те саме може зробити й покупець. На перетворення знань та інформації на якісно нову форму багатства і капіталу, що змінює засоби виробництва, на що акцентують увагу ряд вітчизняних вчених: А.А. Чухно, С.В. Мочерний та інші [3,4].

Інформаційний капітал суттєво відрізняється від речового (реального) капіталу. Так наприклад, споживання матеріальних благ, передусім предметів споживання і сировини, означає їхнє знищення. Знаряддя праці (машини, верстати тощо) функціонують порівняно довго. У кінцевому підсумку і вони зношуються фізично і перестають існувати. Інша справа із споживанням інформації та знань. Вони не знищуються, не зникають як матеріальні блага, хоча в умовах швидкого прогресу можуть морально старіти і вийти із сфери споживання. Продукти інформації та знань, по суті, можуть використовуватись необмеженим числом господарюючих суб'єктів.

Ті країни, що позиціонують себе як держави з уже сформованим інформаційним суспільством в усім світі визнаються як демократичні, із заглибленою соціальною орієнтацією на базі активного розвитку науково-технічного прогресу саме в сфері інформатизації, автоматизації усіх видів діяльності, а також безпосередньо в сфері високих інформаційних технологій. Переваги в розвитку цієї групи країн настільки разючі і безсумнівні, що сьогодні світове співтовариство виділяє ці країни в самостійну групу, що на думку ведучих суспільних діячів і вчених характеризується:

по-перше, можливістю безпосереднього контролю за економічними, політичними, технічними та іншими процесами розвитку;

по-друге, необмеженими можливостями в сфері світової ринкової економіки, за рахунок проникнення інформаційних капіталів даних країн на всі ринки світу;

по-третє, висока концентрація інформаційно-насичених компаній дозволяє безупинно прискорювати процеси росту конкурентоздатності всіх господарських суб'єктів у даних державах;

по-четверте, прискореними темпами формуються інститути інформаційної власності, інформаційного капіталу, інформаційної культури;

по-п'яте, формується світова інтелектуальна еліта, що контролює основні потоки інформації і яка продукує нові знання.

У результаті, особливу значимість приймає те, як поступово оформляється суспільне розуміння значимості і ролі і місця інформаційного капіталу в суспільному прогресі, державному та регіональному економічному розвитку.

Проблеми інформаційного капіталу цікавлять все більш широке коло дослідників, які по-різному

тракують як саме це поняття, так і його складові структурні елементи.

Соколов А.Ф. визначає інформаційний капітал, як одну з соціально-економічних форм капіталу, втіленого в інформації як капітальне благо, який відсутній в готовому вигляді в природі і створюється в результаті людської діяльності, потім накопичується, причому як у кількісному, так і в якісному вираженні, вимагає для свого існування нової інформації і знань, служить їх джерелом, має на меті якісне вдосконалення засобів виробництва і самих засобів виробництва, використовується для створення нових, раніше не застосовувалися засобів виробництва, здатний до самозростання, накопичення, іншим властивостям капіталу, поступово самовідновлюється, переходячи в новий якісний стан [5].

На думку В. Костюка в інформаційному суспільстві капітал функціонує не в матеріально-грошовій, а в речовинно-грошово-інформаційній формі. Остання складова означає, що в капітал входять технологічні і організаційні знання, талант і здатність передбачення зрушень в економічній кон'юнктурі [6, с. 104, 105].

До основних властивостей інформаційного капіталу фахівці відносять здатність до накопичення, відтворення у постійно збільшуваних розмірах.

Класичне і загальноприйнятим вважається визначення капіталу як авансованої вартості, що у процесі свого руху приносить додаткову вартість, тобто це – самозростаюча вартість.

Капітал – одна з найважливіших категорій економічної науки, обов'язковий елемент ринкового господарства. Об'єктивними передумовами виникнення капіталу є наявність певного рівня товарного виробництва та розвиток товарно-грошового обігу. Історичними формами існування капіталу були торговий і грошовий.

Більшість дослідників називає капіталом сукупність засобів виробництва, які приносять дохід своїм власникам. З точки зору марксистської теорії, спочатку капітал у вигляді грошей виникла у сфері обігу і формувалася за формулою:

$$Г - Г - Г',$$

$$\text{де } Г' = Г + \Delta Г;$$

тобто первісно авансована вартість для покупки товару самозбільшується в результаті обороту. Даний приріст - $\Delta Г$, Маркс називає додатковою вартістю, і доводить, що капітал - це вартість, що приносить додаткову вартість [7].

Отже, капітал як економічна категорія – це вартість, але це не просто грошові кошти, а виробничі відносини, у рамках яких засоби виробництва і грошові кошти приносять додаткову вартість. Метою руху грошей як капіталу є зростання додаткової вартості.

Дану категорію перенесемо і спроецируємо на специфічний новий фактор виробництва -

інформацію (під яким ми будемо мати на увазі сукупність інформаційних продуктів і послуг). У даному випадку інформаційний капітал є самостійним видом капіталу в сфері інформаційної економіки.

Дослідники припускають, що така вартість створюється інтелектуальною працею особливого кола осіб, які беруть участь у створенні інформаційного продукту, який потім трансформується в інформаційну складову як фізичного, так і всього сукупного капіталу підприємства. Інформація, в даному випадку є інноваційною складовою капіталу, проміжною ланкою між інтелектуальною працею і продуктом, який створюється в процесі функціонування капіталу з включеною в неї інформаційною складовою. Інформаційна складова капіталу, таким чином, бере участь у створенні вартості нового продукту і «...подібно праці, матеріалів і капіталу створює багатство» [8, с. 65].

Складові інформаційного капіталу – це інформаційно-комунікаційні технології; інформаційні ресурси в їхньому широкому розумінні; інтелектуальний людський потенціал, засоби виробництва. У сукупності з інформаційними відносинами ці складові створюють додаткову інформаційну вартість.

Автором запропонована наступна інформаційно-обмінна форма інформаційного капіталу:

$$I - (IP + I3B + IЛП) - I'.$$

Ця формула означає, що первинна інформація (IP) в процесі обробки завдяки взаємодії інформаційним засобам виробництва (IKT) та інтелектуального людського потенціалу (IЛП) створює нову інформаційну ідею (I'), тобто процес кругообігу інформаційного капіталу призводить до виникнення особливої форми доходу (додаткової вартості) – інформаційного доходу ($\Delta IД$).

Разом з цим, треба зауважити, що сама по собі інформація, навіть інтегрована з використовуваними технологіями, нічого не виробляє. Головна продуктивна сила – людина, озброєна засобами виробництва і знаннями (рис.1).

Аналіз і системне вивчення інформаційного капіталу дозволяє виділити його структурні компоненти.

По-перше, це сама інформація, дані завдяки яким суб'єкти управління можуть мати доступ до ресурсів і технологій.

По-друге, це технічні і технологічні складові, що забезпечують інформаційну діяльність (процеси нагромадження, систематизації, обробки, збереження і перетворення інформації в управлінський ресурс).

По - третє, суб'єкт, який володіє інформацією і за допомогою знань, уміння, досвіду роботу перетворює її в нову додаткову інформаційну вартість.

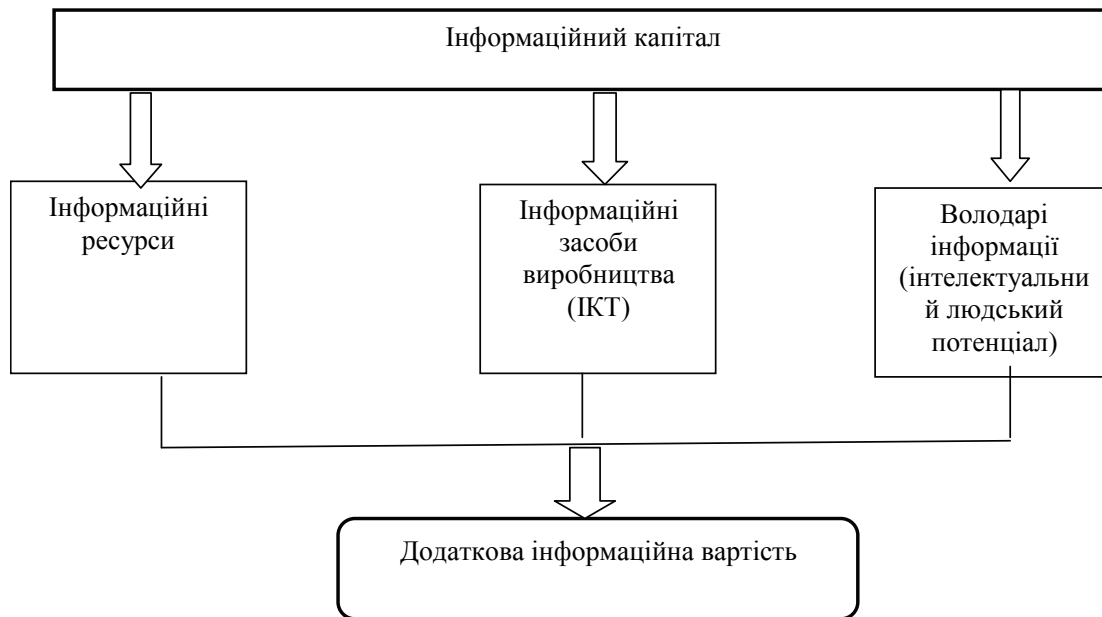

Рисунок 1. Інформаційно-обмінна форма інформаційного капіталу

Питання розробки та визначення категорії інформаційного капіталу тісно пов'язана з інтелектуальним капіталом та інтелектуальною власністю. Ці два поняття неоднозначно трактуються економічною наукою. Так, Т. Стюарт розуміє під інтелектуальним капіталом інтегроване утворення, відокремлюючи у ньому три складові частини: людський капітал (наявність знань і вміння використовувати їх для задоволення потреб клієнтів); структурний капітал (форми, методи, структури, що дозволяють ефективно здійснювати збір, тестування, організацію, фільтрацію, збереження і розподіл наявного знання) та споживчий капітал (відносини організації зі споживачами її продукції) [9, с. 169].

Інші дослідники цього питання під інтелектуальним капіталом розуміють сукупність знань, досвіду, навичок різних результатів творчої діяльності індивіда, невідчужуваних від його власника. Інтелектуальний капітал, втілений в активи, являє собою інтелектуальну власність (патент, авторське право, права на дизайн, виробничі секрети, ноу-хау, товарні знаки, обслуговування) [10, с. 31].

Можна погодитись з точкою зору Соколова А.Ф., який під інтелектуальним капіталом розуміє сукупність знань, досвіду, навичок різних результатів творчої діяльності індивіда, невідчужуваних від його власника. Інтелектуальний капітал, втілений в активи, являє собою інтелектуальну власність (патент, авторське право, права на дизайн, виробничі секрети, ноу-хау, товарні знаки, обслуговування). Інтелектуальний капітал втілюється в певні інформаційні продукти, відчужувані від їх виробника і стають об'єктом купівлі-продажу. Відчуження інформаційного продукту від його виробника і використання цього продукту власником з метою отримання прибутку дасть підставу говорити про те, що поряд з інтелектуальним капіталом існує інформаційний

капітал [5, с. 23]. Але автор не надає чіткого розмежування різниці або схожості цих понять.

На нашу думку, схожість інформаційного та інтелектуального капіталу полягає в такому:

це інтелектуальні здатності людей, у сукупності зі створеними ними матеріальними й нематеріальними засобами;

це інформація й знання, які відіграють роль «колективного мозку», що акумулює науки й повсякденні знання працівників, інтелектуальну власність і накопичений досвід, спілкування й організаційну структуру, інформаційні мережі;

це вартість сукупності наявних у індивідуума інтелектуальних активів, зокрема інтелектуальної власності, його природних і придбаних інтелектуальних здатностей й навичок, а також накопиченої ним бази знань і корисних відносин з іншими суб'єктами.

На відміну від інтелектуального капіталу інформаційний капітал:

містить не тільки інтелектуальні здібності людини, але й інформаційні системи, технології, інфраструктуру, систему управління ІТ - ресурсами, необхідні для реалізації стратегії, є результатом інформаційної діяльності системи. Інтелектуальний капітал є результатом інтелектуальної праці індивідуума.

в процесі інформаційного обміну створюється новий інформаційний продукт, який може бути в подальшому відчужений від його власника і використовуватись в процесі вирішення задач фундаментального характеру, зв'язаних з управлінням виробництвом, відтворенням, регулюванням і координацією основних виробничих і невиробничих процесів. Задачі ці вирішуються на рівні інформаційних інститутів. В інтелектуальному капіталі результати творчої діяльності індивіда, або індивідуумів є невідчужуваними від його власника.

інформаційний капітал формуються як елементи людського капіталу і категоріальні елементи, що генерують професійні й освітні розходження, інтелектуальний капітал - це вартість сукупності наявних у індивідуума інтелектуальних активів, зокрема інтелектуальної власності, його природних і придбаних інтелектуальних здатностей й навичок, а також накопиченої ним бази знань і корисних відносин з іншими суб'єктами.

Отже, на думку автора, інформаційний капітал – це сукупність інформаційних ресурсів, інформаційних засобів виробництва та інтелектуального людського потенціалу, які в процесі інформаційного обміну приносять додатковий інформаційний дохід.

Найважливішою функцією і засобом реалізації державної регіональної політики є управління інформаційним капіталом з метою підвищення ефективності і соціально-економічного розвитку регіону.

Під регіональним інформаційним капіталом слід розуміти сукупність інформаційних ресурсів, інформаційних засобів виробництва та інтелектуального людського потенціалу, які належать даному регіону або фактично легітимно використовуються ним і сприяють збільшенню доходу або корисностей для даного регіону.

Для управління інформаційним капіталом необхідно мати інформацію про його стан, тобто

здійснювати моніторинг. Така система включає наступне: оцінка складових ІК, аналіз ІК регіону, оцінка ефективності управління ІК. На рис. 2 наведено механізм управління інформаційним капіталом регіону.

Оцінка складових ІК повинна містити кількісні та якісні методи оцінювання. Для цього необхідно визначити самі показники оцінки та їх граничні значення.

Аналіз ІК регіону включає вивчення структури інформаційного капіталу з урахуванням регіональної специфіки, яка визначається особливостями соціально-економічного розвитку регіону. Аналіз здійснюється на основі застосування індикаторів, сформованих на основі статистичних показників та експертних оцінок, що підвищує об'єктивність отриманих результатів і розширює можливості їх застосування в частині міжрегіональних порівнянь і вивчення динаміки стану інформаційного капіталу.

Оцінка ефективності управління інформаційним капіталом здійснюється на основі розрахунку й аналізу тих критеріальних показників, які були проведені у підсистемі оцінки та аналізу ІК.

Для оцінки взаємного впливу елементів інформаційного капіталу в даний час не розроблено методики, що дозволяє обійтися без залучення експертів. На думку автора в рамках даного дослідження можуть бути використані методи причинно-наслідкового аналізу.

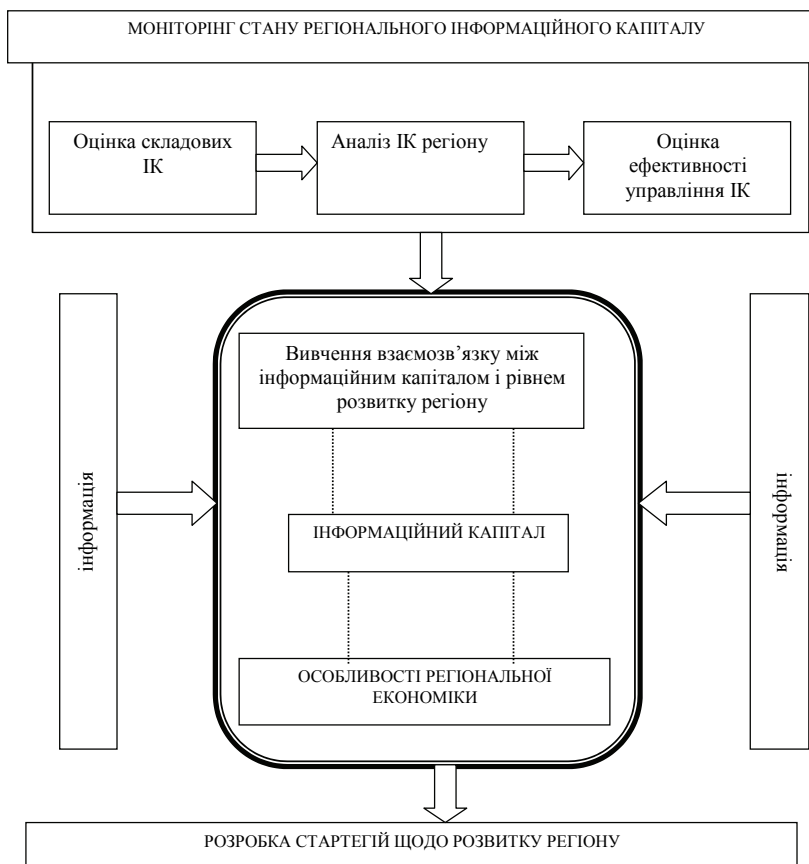

Рисунок 2. Механізм управління інформаційним капіталом регіону

Розробка стратегій розвитку регіону має комплексний характер і охоплює безліч сфер життя. Мета стратегічних розробок полягає у виробленні виважених та узгоджених дій всіх суб'єктів соціально-економічних відносин регіону щодо можливості вирішення наявних проблем. Вихідним пунктом розробки стратегії регіону має стати визначення цілей розвитку регіону, а також його галузевих пріоритетів.

ВИСНОВКИ

Отже, на підставі аналізу різних підходів щодо дослідження інформаційного капіталу, узагальнивши результати аналізу, можна виділити складність і комплексність даної категорії.

Інформаційний капітал являє собою реальну можливість збільшувати потенціал економічного розвитку регіону за рахунок відповідних елементів інформаційної структури, створення і розвитку регіональних інформаційних зв'язків, інститутів, механізму управління.

Механізм управління інформаційним капіталом регіону можна розглядати як інструмент аналізу, що дозволяє подивитися з іншої точки зору на проблеми інноваційного, соціально-економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності регіону що допоможе сформувати нове бачення та нові підходи щодо управління регіональним розвитком.

Список використаних джерел

1. Тоффлер. Третья хвиля [Текст] / Тоффлер // США – економіка, політика, ідеологія – М., 1982, - № 7 – с. 99].

2. Бушуев А.В., Леженина Л.А. Информационный капитал в экономике знаний [Текст] / Бушуев А.В., Леженина Л.А. // Институт Государственного управления, права и инновационных технологий (ИГУПИТ) Интернет-журнал «Науковедение» №4 2012, С.1-6.

3. Мочерний С.В. Економічна теорія [Текст]: Підручник / С.В. Мочерний, М.В. Довженко. – К.: ВЦ «Академія». - 2004. – 855 с.

4. Сучасні економічні теорії [Текст]: Підручник / Чухно А.А., Юхименко П.І. – К., 2007. – 878 с.

5. Соколов А.Ф. Методологические подходы к исследованию информационного капитала в экономической теории [Текст] / Соколов А.Ф. // Вестн. Волгогр. гос. ун-та. Серия 3, Экон.Экол.2009. № 1(14).

6. Костюк, В.Н. Теория эволюции и социоэкономические процессы [Текст] / В.Н. Костюк. М.: Едигориал УРСС, 2004. - 176с.

7. Маркс К. Капитал. [Текст]: в 4-х томах, т.2 / Маркс К., Энгельс Ф. Соч.2-е изд. - тт. 23, 24. 25.

8. Гибало Н.П. Теория информационной экономики к институциональной структуре интеллектуального капитала [Текст] / Н.П. Гибало// Экономика образования. - 2000. -№ 1. - С. 63-76.

9. Steart T.A. Intellectual Capital. The new Wealth of Organizations \ T.A. Steart. – N.Y., L: Doubleaday Currency, 19. – 391.

10. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал [Текст]/ Э. Брукинг. - СПб.: Питер. 2001. -288с.